

Kansallinen Elektroninen Kirjasto

FinELib

**KATSAUS VUODEN
2010 TOIMINTAAN**

Sisältö

1	Yleiskatsaus.....	3
2	Toimintaympäristön muutosten ja tietoympäristön prosessien tunteminen	5
2.1	Lisensioinnin rakenteellisen kehittämisen hanke.....	5
2.2	Julkaisurekisteripalvelujen toteuttamiseen tähtäävä projekti (JURE).....	5
3	Asiakkaiden tarpeiden tunnistaminen.....	6
3.1	Jäsenorganisaatioiden saamat hyödyt konsortion toiminnasta	6
3.2	Yliopistot	7
3.3	Ammattikorkeakoulut.....	7
3.4	Tutkimuslaitokset.....	7
3.5	Yleiset kirjastot.....	8
3.6	Aineistotarjonta	8
3.7	Lisensiointiperiaatteiden päivitys	9
3.8	Halti-tietokanta	9
4	Kustannushyödyt	9
4.1	Kilpailutus.....	9
4.2	Aineistolisenssien hinnat	10
4.3	Käyttötilastot.....	11
4.3.1	FinELib-aineistoista ladatut artikkelit 2010.....	11
4.3.2	FinELib-aineistoista tehdyt haut 2010	12
4.3.3	Kustannustehokkuuden ja -rakenteiden kehitys	14
5	Toimiva palveluyksikkö	16
5.1	Kansainvälinen yhteistyö	16
5.2	Asiakaskoulutukset	16
6	Kokeilut ja pilotit, digitaalisten palvelujen osaaminen kirjastoissa	17
6.1	Tutkimusinfrastruktuuri-haku.....	17
6.2	Nelli	17
6.2.1	Tavoitteet.....	17
6.2.2	Tulokset.....	17
6.2.3	Arviointi ja mahdolliset trendit	17
7	Resurssit: talous, henkilöstö	18
7.1	Talous.....	18
7.2	Henkilöstö	18

1 Yleiskatsaus

FinELib-konsortioon kuului vuoden 2011 alussa 17 yliopistoa, 27 ammattikorkeakoulua, 39 tutkimuslaitosta/erikoiskirjastoa sekä yleiset kirjastot. Yliopistojen määrä väheni vuoden 2010 alussa 21:stä 17:ään kun Taideteollinen korkeakoulu, Helsingin kauppakorkeakoulu ja Teknillinen korkeakoulu yhdistyivät Aalto-yliopistoksi, Turun kauppakorkeakoulu ja Turun yliopisto Turun yliopistoksi sekä Joensuun yliopisto ja Kuopion yliopisto Itä-Suomen yliopistoksi. Ammattikorkeakoulujen määrä väheni 27:ään kun Tampereen ammattikorkeakoulu ja Pirkanmaan ammattikorkeakoulu yhdistyivät Tampereen ammattikorkeakouluksi.

Kuva 1: FinELib-konsortion jäsenet vuoden 2011 alussa

Vuoden 2010 alusta lukien yliopistot ovat toimineet uuden yliopistolain mukaisesti itsenäisinä organisaatioina. Yliopistojen uusi taloudellisesti itsenäisempi asema ja uudet taloushallinnon käytännöt ovat näkyneet FinELib-konsortion toiminnassa siten, että uusia käytäntöjä on opeteltu sekä Kansalliskirjastossa että konsortion jäsenorganisaatioissa. Koska konsortiossa on paljon ulkomaista maksuliikennettä, arvonlisäverolainsäädännön muutos käänteisen arvonlisäveron osalta aiheutti vielä vuonna 2010 paljon kysymyksiä kirjastoissa siitäkin huolimatta, että konsortio järjesti asiasta koulutusta ja tiedotusta jo edellisellä vuonna. Kirjastoja ohjeistettiin arvonlisäverolainsäädännön soveltamisen osalta sekä toteutettiin uuden lain mukainen laskutusprosessi. Isommassa mittakaavassa yliopistouudistuksen vaikutukset nähdään kuitenkin vasta tulevina vuosina.

Rakenteellinen muutos ja epävarma taloustilanne on alkanut näkyä konsortion jäsenorganisaatioissa. Muutamassa yliopistossa ja tutkimuslaitoksessa on ollut aiemmin harvinaisia yt-neuvotteluja ja joissakin organisaatioissa aineistohankintabudjetti on merkittävästi supistunut.

Konsortiossa jatkui lisensioinnin rakenteellisen kehittämisen hanke, jossa tutkittiin lisensioinnin uusia toimintamalleja rakenteellisen kehittämisen piloteilla. Yksi pilotti (Turun yliopisto) päättyi

vuoden 2010 lopussa, kaksi piloteista (Vaasan kaupunginkirjasto, Jyväskylän ammattikorkeakoulu) jatkuu vielä vuonna 2011.

Nelli-portaalipalvelun osalta KDK-asiakasliittymän suunnittelu ja testaus oli merkittävä hanke vuonna 2010. Asiakasliittymä tulee korvaamaan Nelli-portaalin. Asiakasliittymä-hanke jatkuu vuonna 2011.

FinELib-palveluyksikössä työskenteli vuonna 2010 kahdeksan henkilöä lisensoinnissa ja neljä Nellissä, lisäksi yksi henkilö työskenteli osan työajasta lisensoinnissa, osan Nelli-toimistossa. Sekä aineistohankinnan palveluihin että Nelli-portaalipalveluihin käytettiin 640 000 euroa (luvut sisältävät arvonlisäveron) vuonna 2010. Sähköisten aineistojen lisensseihin konsortio käytti lähes 18 miljoonaa, josta 14 miljoonaa euroa jäsenorganisaatioiden omista budjeteista. Konsortiolla oli käyttöoikeuslisenssit noin 140 aineistoon. Konsortion jäsenorganisaatioiden tutkijat, opiskelijat ja muut käyttäjät käyttivät kokotekstiaineistoja lähes 20 miljoonaa kertaa vuoden 2010 aikana. Kansalliskirjaston ja opetusministeriön tulossopimuksessa on määritelty FinELibin tavoitteeksi hankkia 80 % yliopistojen e-aineistoista ja 60 % ammattikorkeakoulujen e-aineistoista. Tieteellisten kirjastojen yhteistilastosta saatujen lukujen perusteella FinELib-aineiston osuus yliopistojen e-aineistojen hankinnasta viimeisimpänä käytössä olevana tilastovuonna (2009) oli 80 % ja osuus ammattikorkeakoulujen e-aineistojen hankinnasta 60 %.

	Artikkelilatauksen (e-lehdet, e-kirjat ja hakuteokset 2010) hinta euroina	FinELibin hankkimien sähköisten aineistojen lisenssimaksut euroina
Konsortio yhteensä	0,71	18 milj.
Yliopistot	0,70	10,6 milj. (omarahoitusosuus) (80 % sektorin koko e-aineistohankinnasta)
Ammattikorkeakoulut	0,38	1,4 milj. (omarahoitusosuus) (60 % amk-sektorin koko e-aineistohankinnasta)
Tutkimuslaitokset	1,96	2,1 milj.
Yleiset kirjastot	1,57	650 000

Taulukko 1. Lisenssimaksut ja hinta/artikkelilataus

Aineistotyyppi	Lisensioitujen aineistojen määrä 2010
E-lehdet	57
Viitetietokannat	30
Hakuteokset	29
E-kirjakokoelmat	9
Muut	1
Kaikki yhteensä	136

Taulukko 2. Lisensioitujen aineistojen määrät 2010

FinELib-konsortiota ohjaavien ryhmien uusi toimikausi alkoi vuonna 2010 ja ryhmät aloittivat uuden kolmivuotiskauden osittain uusilla kokoonpanoilla.¹

¹ http://www.kansalliskirjasto.fi/kirjastoala/finelib/finelib_konsortio/hallinto.html

2 Toimintaympäristön muutosten ja tietoympäristön prosessien tunteminen

2.1 Lisensioinnin rakenteellisen kehittämisen hanke

Lisensioinnin rakenteellisen kehittämisen hankkeen taustalla on opetusministeriön Korkeakoulukirjastojen rakenteellinen kehittäminen digitaaliseksi palveluverkoksi –hanke.² Lisensioinnin rakenteellisen kehittämisen pilottien tarkoituksena on saada pilottiorganisaatioiden kokemuksista mahdollisimman laajalti hyödynnettävää tietoa jotta voidaan kehittää uusia lisensiointimalleja konsortion käyttöön. Vuonna 2009 aloitetusta kolmesta pilotista kaksi jatkuu: Vaasan kaupunginkirjaston hanke organisaatorajat ylittävästä lisensioinnista ja Jyväskylän ammattikorkeakoulun Shibboleth-hanke. Turun yliopiston osa-organisaatiohanke on päättynyt.

Vaasan kaupunginkirjaston pilotissa on lisensoitu kolme aineistoa viiden Vaasan peruskoulun käyttöön vuodeksi 2011. Jyväskylän ammattikorkeakoulun pilotissa tavoitteena on tutkia, miten Shibboleth-tekniikkaa voidaan käyttää käyttäjätunnistuksessa lisensoituja aineistoja käytettäessä. Jyväskylän ammattikorkeakoulun pilotissa tavoitteena on myös tutkia, miten aineistoja voidaan hankkia vain osaan organisaatioita, rajatulle käyttäjäjoukolla. Vuonna 2010 pilotissa on selvitetty kustantajien halukkuutta osaorganisaatio-pilotointiin ja valmiutta Shibboleth-tekniikan käyttöönottoon. Pilotoitavaksi valitun aineiston osalta käyttöönottoa on hidastanut se, että kustantaja oli vuonna 2010 kiireinen uuden käyttöliittymäprojektinsa vuoksi. Lisäksi pilotissa on selvitetty, miten ja mistä lähteistä rajatun käyttäjäjoukon käyttäjäluvut saadaan. Tämä on edellyttänyt yksityiskohtaista selvitystä käyttäjämääristä. Turun yliopiston osaorganisaatiopilotissa tutkittiin sitä, miten aineistoja voitiin hankkia uudessa yhdistyneessä Turun yliopistossa vain osalle käyttäjiä (entisen Turun kaupparkeakoulun käyttäjille). Pilottiin valittiin kolme aineistoa, joista kahden osalta päästiin kustantajan kanssa sopimukseen siitä, että aineisto voidaan lisensoida osaorganisaatiolle. Vuonna 2010 kaksi valituista aineistoista olivat uudessa Turun yliopistossa käytössä vain entisen Turun kaupparkeakoulun käyttäjille. Turun yliopisto päätti laajentaa aineistojen käytön pilottiaineistojen osalta vuonna 2011 koko Turun yliopistolle. Uusiksi pilotoitaviksi kohteiksi vuodelle 2011 on valittu Tampereen ja Helsingin yliopistojen organisaatorajat ylittävät pilotit. Yhteiskirjastojen paikalliskäyttöä tutkitaan Tritonian kanssa.

2.2 Julkaisurekisteripalvelujen toteuttamiseen tähtäävä projekti (JURE)

Osana korkeakoulujen ja opetusministeriön yhteistä Raketti-tietohallintohanketta käynnistetty JURE-julkaisurekisterihanke jatkui vuonna 2010. JURE-rekisterin tarkoitus on tarjota laatuvarmistettua ja yhdenmukaista tietoa suomalaisen tutkimuksen laajuudesta, rakenteesta ja kehityksestä sekä mahdollistaa tieteellisen tutkimuksen tuottavuuden ja laadun arvioinnin. Rekisteri tuottaa tietoa myös tutkimusrahoituslaitosten päätöksenteon valmistelun pohjaksi. FinELib-palveluyksikkö otti JURE-rekisterin vaatimukset huomioon viite- ja viitaustietokantaneuvottelussa. Lisäksi palveluyksikkö

² http://www.minedu.fi/OPM/Julkaistut/2009/Korkeakoulukirjastot_digitaaliseksi_palveluverkoksi.html

neuvotteli erillisrahoituksella kansainvälisten viite- ja viittaustietokantojen aineistosopimuksista opetus- ja kulttuuriministeriölle. Neuvottelut jatkuvat vielä vuoden 2011 puolella.

3 Asiakkaiden tarpeiden tunnistaminen

3.1 Jäsenorganisaatioiden saamat hyödyt konsortion toiminnasta

Konsortion jäseninä organisaatiot hyötyvät konsortiosta hintaetuna ja parempina sopimuksina. Konsortiohankintojen kautta organisaatiot saavat tietoa markkinoilla olevista aineistoista. Konsortio pystyy myös yhdessä tekemään kehitystyötä, josta hyötyvät kaikki konsortion jäsenet. Jäsenet saavat käyttöönsä palveluyksikön erityisosaamisen ja aineistohankintaan liittyvän tuen. Käyttäjät hyötyvät lisääntyneestä laadukkaasta aineistotarjonnasta ja paremmista käyttöehdoista.

Kuva 2: Konsortiohyödyt

	Yliopistot	Ammattikorkeakoulut	Tutkimuslaitokset	Yleiset kirjastot
FinELib aineistot yhteensä (euroja)	13 milj.	2 milj.	2,1 milj.	0,7 milj.
E-lehdet (euroja)	10,8 milj.	1,1 milj.	1,7 milj.	0,1 milj.
Hakuteokset	1,1 milj.	0,4 milj.	0,1 milj.	0,2 milj.
Viitetietokannat	1 milj.	0,3 milj.	0,3 milj.	0,3 milj.
E-kirjat	0,2 milj.	0,1 milj.	30 000	0
Aineistoja/tilauksia	135/786	71/664	84/280	31/938
Käytön kasvu 2009-2010	15 %	60 %	6 %	35 %

Taulukko 3. Organisaatioiden tilaamat aineistot ja niiden käyttötrendi sektoreittain

3.2 Yliopistot

Yliopistokirjastoissa vuonna 2010 näkyi yliopistojen uuden aseman vaikutus toimintaan. Kolme uutta yliopistoa aloitti toimintansa ja toiminnan uudelleenorganisointi vei oman aikansa sekä organisaatioissa että kustantajilla. Kustantajilla oli mm. vaikeuksia toimittaa käyttötilastoja uusille organisaatioille. Yliopistot käyttivät FinELib-aineistoihin hieman yli 13 miljoonaa euroa vuonna 2010. Suurin kuluerä olivat elektroniset lehdet (10,8 milj. €), seuraavaksi suurin hakuteokset (1,1 milj. €) ja viitetietokannat (1 milj. €), e-kirjojen osuus oli n. 0,2 milj. euroa Aineistoja yliopistot hankkivat FinELib-konsortion jäsenistä eniten: 135 aineistoa ja 786 tilausta. Yliopistokirjastoissa aineistojen käyttö ei enää vuonna 2010 kasvanut samaa vauhtia kuin edellisinä vuosina, käyttö kasvoi 15 % vuodesta 2009.

3.3 Ammattikorkeakoulut

Ammattikorkeakouluissa aineistojen käyttö edelleen kasvaa. Artikkelilatauksien kasvu vuodesta 2009 oli yli 60 %, kun se yliopistoissa oli vain 15 %. Myös ammattikorkeakoulut käyttivät aineistoista eniten e-lehtien tilauksiin (1,1 milj. €), seuraavaksi eniten hakuteoksiin (0,4 milj. €) ja viitetietokantoihin (0,3 milj. €), e-kirjojen osuus oli 0,1 milj. euroa. Ammattikorkeakouluilla oli 664 tilausta 71 aineistoon vuonna 2010.

3.4 Tutkimuslaitokset

Tutkimuslaitoksissa aineistojen käyttö kasvoi vain vähän edellisestä vuodesta (6 %). Tutkimuslaitoksissa FinELibin kautta hankittujen aineistojen suurin kuluerä oli e-lehdet (1,7 milj. €), seuraavaksi suurin viitetietokannat (0,3 milj. €) ja hakuteokset (0,1 milj. €), e-kirjoja hankittiin vain 30 000 eurolla. Aineistotilauksia tutkimuslaitoksilla oli 280 ja tilaukset jakaantuivat 84 aineistoon. Tutkimuslaitosten keskenään erilaisista aineistotarpeista kertoo se, että vaikka tilattuja aineistoja on tutkimuslaitossektorilla paljon, samaa aineistoa tilaa vain pieni määrä tutkimuslaitoksia (ka. 3,3

tutkimuslaitostilaaajaa aineistoa kohti, tutkimuslaitostilaajien määrä vaihteli aineistoittain 1:stä 16:een). Yliopistotilaaajia oli aineistoissa keskimäärin 5,8 tilaajaa (vaihteluväli 1:stä 16:een), ammattikorkeakoulutilaajien keskiarvo aineistoittain oli 9,2 tilaajaa (vaihteluväli 1:stä 26:een) ja yleisiä kirjastoja oli tilaajina aineistoissa keskimäärin 31 tilaajaa (vaihteluväli 1:stä 135:een).

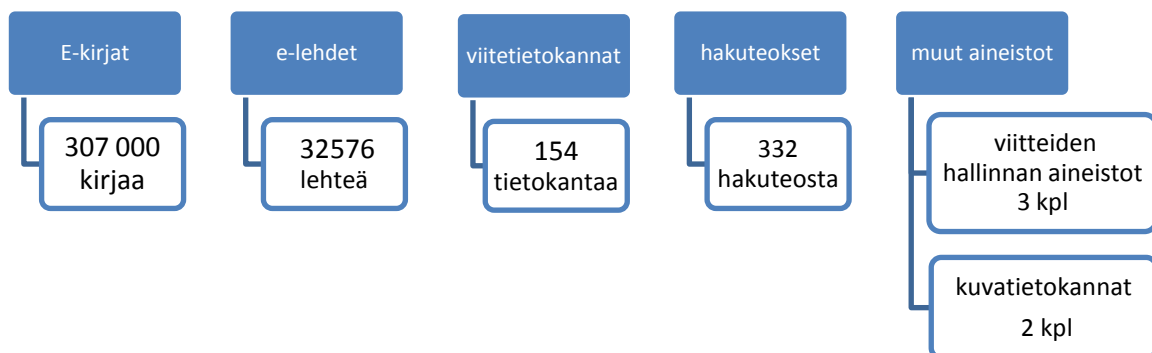
3.5 Yleiset kirjastot

Vuoden 2010 aikaisissa aineistoneuvotteluissa pyrittiin panostamaan yleisten kirjastojen etäkäyttöoikeuteen. Etäkäyttöoikeus saatiinkin uutena kahteen aineistoon: Terkon tuottamaan Medic-viitetietokantaan ja WSOY:n Facta-hakuteokseen. Vuonna 2010 yleisillä kirjastoilla oli etäkäyttöoikeus 65 % tilaamistaan aineistoista, ja vuonna 2011 etäkäyttöoikeus tulee olemaan 73 % aineistoja. Lisäksi yleisillä kirjastoilla olisi etäkäyttöoikeus muutamisiin aineistoihin, joita yleiset kirjastot eivät tällä hetkellä tilaa. Etäkäyttö puuttuu silti useista tärkeistä aineistoista, ja tähän pyritään panostamaan jatkossakin. Yleiset kirjastot hankkivat aineistoja FinELibin kautta 31 aineistoa ja niillä oli 938 tilausta aineistoihin. Yleisten kirjastojen aineistojen lisenssit maksoivat vajaa 0,7 miljoonaa euroa, josta viitetietokantojen osuus oli 0,3 miljoonaa euroa, hakuteosten hieman yli 0,2 miljoonaa euroa sekä e-lehtien osuus hieman yli 0,1 miljoonaa euroa.

3.6 Aineistotarjonta

Uusittavia aineistoja oli noin 75. Kahdeksan aineiston osalta järjestettiin kilpailutus. Lisäksi neuvoteltiin kolmesta uudesta aineistosta. Uusista aineistoista yhden osalta (Sage Research Methods Online) päädyttiin sopimukseen. Voimassaolevia elektronisten aineistojen lisenssisopimuksia FinELib-konsortiolla on noin 60. Lisenssisopimuksia konsortiolla on 150 aineistoon.

Vuonna 2010 kirjastot hankkivat FinELibin kautta pääsyn n. 30 000 elektroniseen lehteen (paketeissa päällekkäisyyksiä), 300 000 e-kirjaan, satoihin hakuteoksiin ja n. 150 viitetietokantaan.

Kuva 3. FinELib-konsortion aineistot vuonna 2010

3.7 Lisensiointiperiaatteiden päivitys

FinELibin lisensiointiperiaatteita uudistettiin vuoden 2010 aikana. Lisensiointiperiaatteet määrittelevät, mitä asioita aineistoneuvotteluissa tulee huomioida. Uudistamisen tavoitteena oli selkiyttää periaatteita sekä ajantasaistaa niitä. Uudistuksessa määriteltiin, mitkä ovat niitä asioita, joita ilman lisenssisopimusta ei voida solmia ja mitkä niitä, joiden toteutuminen ei ole välttämätöntä, mutta tavoiteltavaa. Lisäksi tuotiin uusia asioita periaatteiden piiriin (esim. lukemisesteisten oikeudet, tiedonlouhinta ja rinnakkaisjulkaiseminen). Periaatteita päätettiin soveltaa täysimääräisesti vain uusiin aineistoihin. Periaatteet toteutuvat kuitenkin myös valtaosassa nykyisiäkin sopimuksia.

E-kirjojen osalta on meneillään englantilainen hanke, jossa JISC pyrkii yhdessä palveluntarjoajien kanssa löytämään hyväksyttävät e-kirjojen lisensiointiehdot. Niinpä päätettiin palata e-kirjaperiaatteiden uudistamiseen sitten, kun tuon hankkeen tulokset ovat selvillä.

3.8 Halti-tietokanta

Halti-tietokantaa on kehitetty vastaamaan toiminnassa tapahtuneita muutoksia. Talousraportit on uudistettu ja uusi monimuuttujainen raportti avattu myös kirjastojen käyttöön. FinELib-aineistojen tilastot siirretään automaattisesti Haltista KITTiin. KDK-pilotointiin liittyen on selvitetty, voiko Halti toimia asiakasliittymäohjelmiston tukena samaan tapaan kuin se on toiminut Nelli-portaalin tukena.

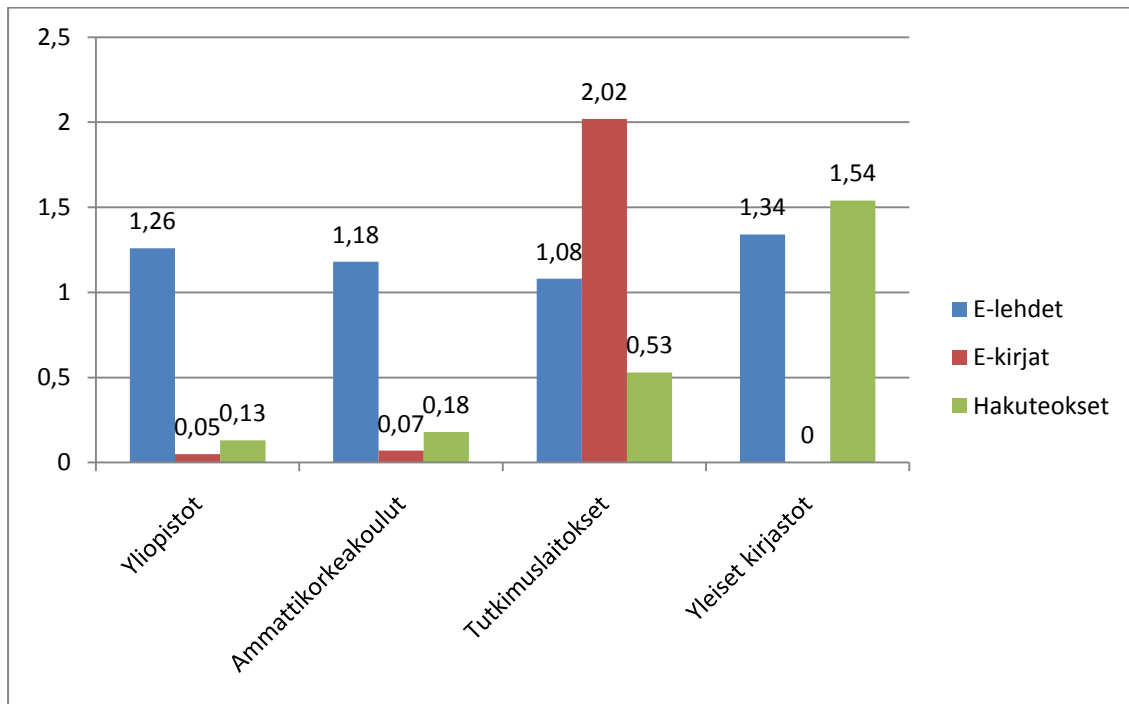
4 Kustannushyödyt

4.1 Kilpailutus

FinELibissä kilpailutettiin vuonna 2010 yhteensä 8 aineistoa, joista yhdessä aineistokonsortio ei toteutunut vähäisen tilaajamäärän vuoksi. Yhdessäkään aineistossa ei saatu suoraa hintaetua verrattaessa edellisen vuoden hintoihin, mutta kaikissa aineistoissa hintaetua saavutettiin verrattaessa voittanutta tarjousta muihin tarjouksiin. Tärkein hyöty on edelleen tarjouspyynnössä esitettyjen ehdottomien vaatimusten kautta saavutetut sopimusehdot, joita suorissa neuvotteluissa on vaikea saavuttaa.

Kilpailutusprosessi toteutettiin pitkälti samanlaisena kuin vuonna 2009, vain tarjouspyyntöasiakirjoihin tehtiin joitakin pieniä muutoksia. Kilpailutuksissa käytetyt arviointikriteerit (hinta, portaaliyhteensopivuus, käyttöehdot ja käyttötilastot) pysyivät ennallaan. Lisäksi FinELibin konsortiorayhmä teki päätöksen, jonka mukaan käyttöliittymien arviointia ei toistaiseksi toteuteta osana tarjousten vertailua.

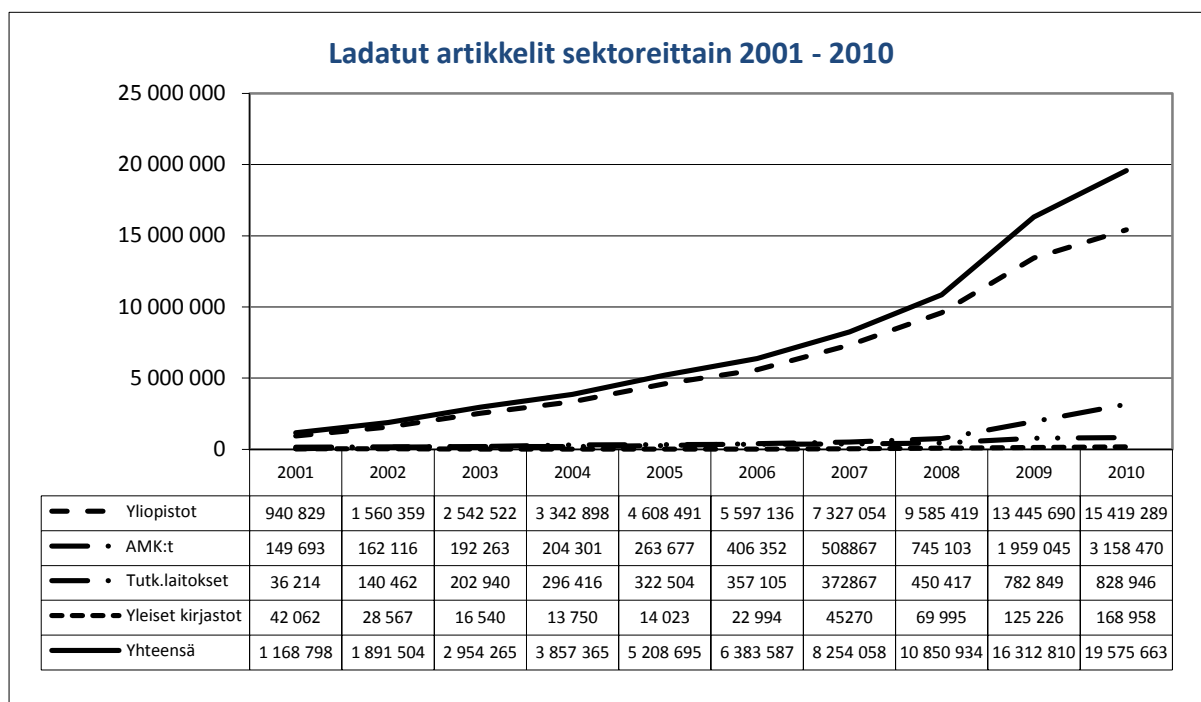
4.2 Aineistolisenssien hinnat

Kuva 4: Artikkelilatauksen hinta (€) sektoreittain ja aineistotyypeittäin 2010

4.3 Käyttötilastot

4.3.1 FinELib-aineistoista ladatut artikkelit 2010

Kaavio 1: Ladatut artikkelit sektoreittain 2001-2010. Tilastointikausi 1.10.-30.9.

FinELib-aineistoista ladattiin tilastointikaudella 1.10.2009 - 30.9.2010 yhteensä noin 19,5 miljoonaa artikkelia. Latauksien kokonaismäärä kasvoi edelliseen tilastointikauteen verrattuna 20 %.

Tilastointikaudella artikkelilatausmäärien kasvu oli edellistä kautta maltillisempaa. Maltillisempaa kasvua selittää Ebraryn e-kirja-aineistojen käytön kasvun hienoinen tasaantuminen. Ebrary siirtyi vuoden 2009 alusta COUNTER-tilastointisuosituksen mukaiseen formaattiin, joka mahdollisti e-kirjojen kappalekohtaisten latauksien tilastoinnin. Tämä näkyi suurena kokonaislatausmäärän kasvuna tilastokausien 2008 ja 2009 välillä, jolloin Ebrarystä ladattujen artikkelien määrä kasvoi noin 3,5 miljoonalla latauksella. Ebrary aineisto sisältää 45 000 lisensioitua e-kirjaa, joka on noin 15 % kaikista FinELibin lisensioimista e-kirjoista.

Ebraryn e-kirja-aineistojen latausmäärien hienoisesta kasvun tasaantumisesta huolimatta Ebraryn artikkelilatausmäärien kasvu oli edelleen merkittävin yksittäinen tekijä esimerkiksi yliopisto- ja AMK-sektoreiden kokonaislatausmäärien kasvujen takana. Tilastokausien 2009 ja 2010 välillä Ebrarystä ladattujen artikkelien määrä kasvoi kaikkiaan noin 2,1 miljoonalla latauksella.

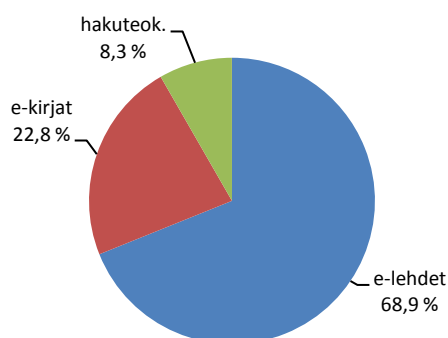
Erityisesti yliopisto- ja tutkimuslaitossektorin osalta tilastollista kasvua hillitsi menneellä tilastointikaudella myös Kauppalehden muuttunut tilastointitapa, joka nyky muodossaan sisältää vain lehden maksullisen osan. Kauppalehti siirtyi uuteen tilastointitapaansa vuoden 2010 alusta.

Tulostettujen artikkelien määrät ja muutos sektoreittain 2008-2010	2008	muutos 08-09	2009	muutos 09-10	2010
Yliopistot	9 585 419	40,3 %	13 445 690	14,7 %	15 419 289
AMK:t	745 103	162,9 %	1 959 045	61,2 %	3 158 470
Tutk.laitokset	450 417	73,8 %	782 849	5,9 %	828 946
Yleiset kirjastot	69 995	78,9 %	125 226	34,9 %	168 958
Yhteensä	10 850 934	50,3 %	16 312 810	20,0 %	19 575 663

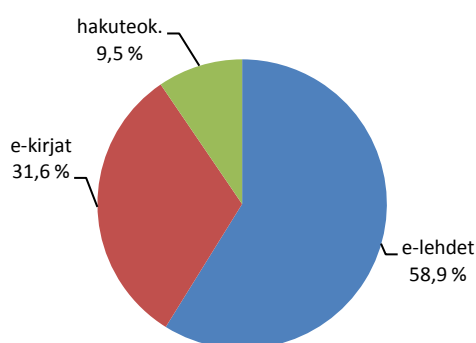
Taulukko 1: Artikkelilatausten määrät ja prosentuaalinen kehitys vuosien 2008 ja 2010 välillä. Tilastointikausi 1.10.-30.9.

E-kirjojen osuus artikkelilatauksista on kasvanut edelliseltä tilastokaudelta (kaaviot 2 ja 3, vaikka e-lehtiä edelleenkin käytetään FinELib-aineistoista eniten (59 % artikkelilatauksista).

Suhteellinen artikkelilatausten jakauma aineistotyypeittäin 1.10.2008 - 31.9.2009

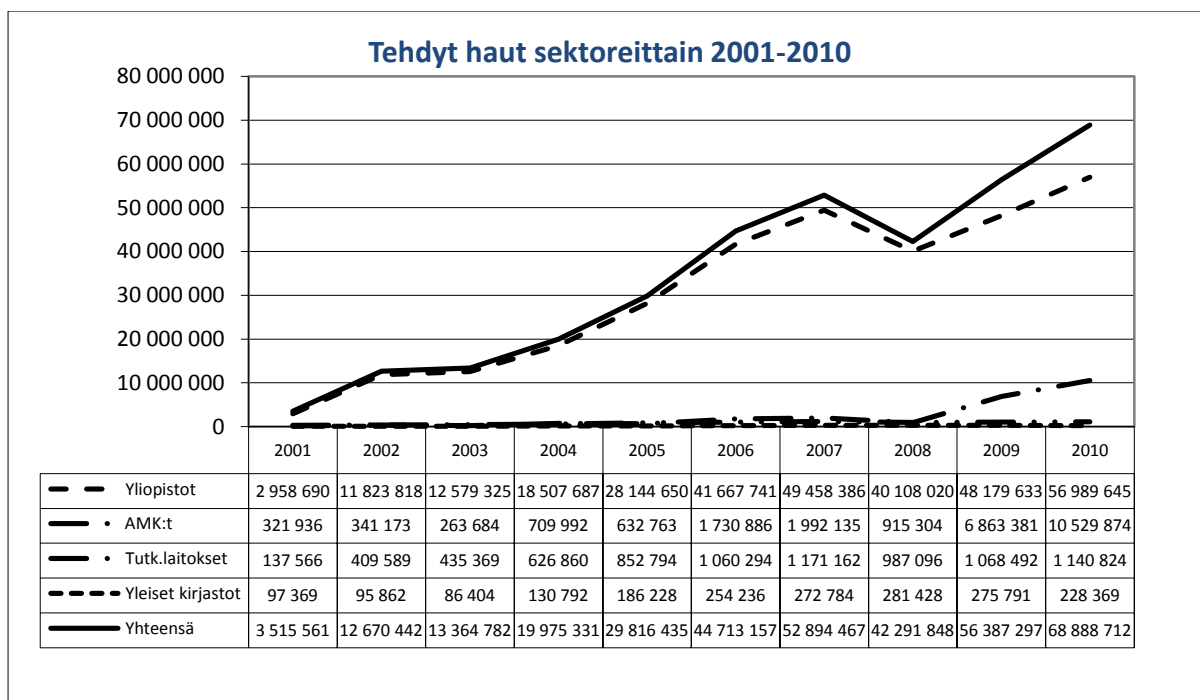

Suhteellinen artikkelilatausten jakauma aineistotyypeittäin 1.10.2009 - 31.9.2010

Kaaviot 2 ja 3: Suhteellinen artikkelilatausten jakauma aineistotyypeittäin.

4.3.2 FinELib-aineistoista tehdyt haut 2010

Kaavio 4: Tehtyjen hakujen määrät sektoreittain 2001-2010. Tilastointikausi 1.10.-30.9.

FinELib-aineistoista tehtiin tilastointikaudella 1.10.2009 - 30.9.2010 yhteensä noin 68,8 miljoonaa tilastoitua hakua. Tehtyjen hakujen kokonaismäärä kasvoi edelliseen tilastointikauteen verrattuna noin 22 %.

Tilastokauden aikana tapahtunut kasvu selittyi pitkälti MOT-sanastoihin tehtyjen hakujen määrän kasvulla. MOT-sanastoihin tehtyjen hakujen kokonaismäärä kasvoi kauden aikana noin 12 miljoonalla haulilla yhteensä noin 58,5 miljoonaan hakuun. Kyseisiin sanastoihin tehtyjen hakujen osuus oli noin 85 % kaikista kauden FinELib-aineistoihin kohdistuneista tilastoiduista hauista.

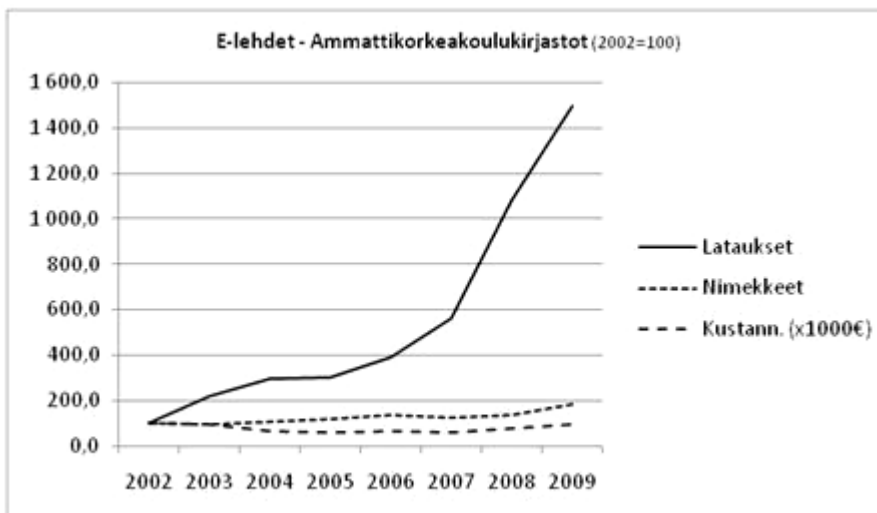
Vahvinta tehtyjen hakujen suhteellinen kasvu oli ammattikorkeakouluissa, jossa hakujen kokonaismäärä kasvoi kauden aikana noin 53 %. Kyseisen kasvun takana on ammattikorkeakoulujen liittyminen MOT-aineistojen tilaajiksi vuoden 2009 alusta.

Tehtyjen hakujen määrä ja muutos sektoreittain 2008-2010	2008	muutos 08-09	2009	muutos 09-10	2010
Yliopistot	40 108 020	20,1 %	48 179 633	18,3 %	56 989 645
AMK:t	915 304	649,8 %	6 863 381	53,4 %	10 529 874
Tutk.laitokset	987 096	8,2 %	1 068 492	6,8 %	1 140 824
Yleiset kirjastot	281 428	-2,0 %	275 791	-17,2 %	228 369
Yhteensä	42 291 848	33,3 %	56 387 297	22,2 %	68 888 712

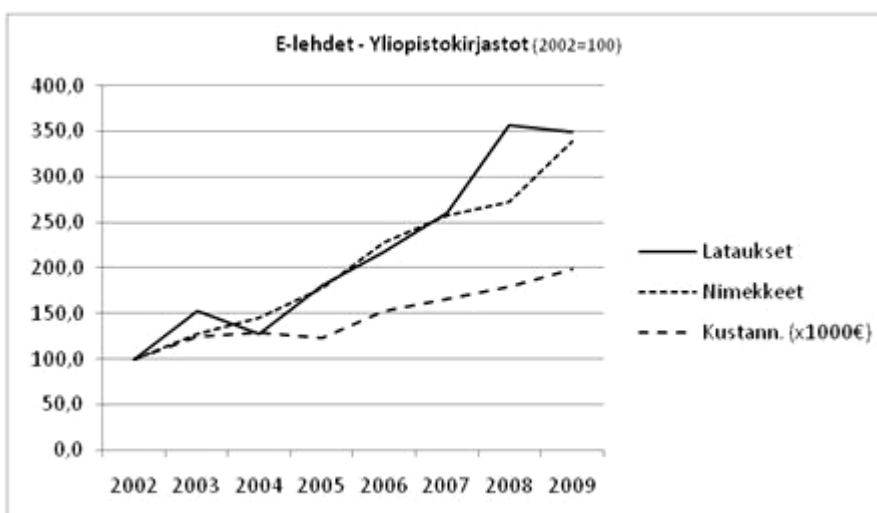
Taulukko 2: FinELib-aineistoista tehtyjen hakujen määrä ja prosentuaalinen kehitys (vuodet 2008 – 2010). Tilastointikausi 1.10.-30.9.

4.3.3 Kustannustehokkuuden ja -rakenteiden kehitys

E-lehdistä tehtyjen latausten määrä on koko vuodesta 2002 alkaneen nykymuotoisen tilastoseurannan ajan kasvanut selvästi voimakkaammin kuin aineistoihin sijoitettu taloudellinen panos. Kyseinen kehitys näkyy erityisen selvästi ammattikorkeakouluissa. Yliopistojen osalta e-lehdistä ladattujen artikkelien määrä laskee ensisijaisesti Kauppalehden muuttuneen tilastointikäytännön vuoksi. Kauppalehti on tilastoinut vuoden 2009 alusta alkaen ainoastaan lehden maksullisen osan käyttöä.

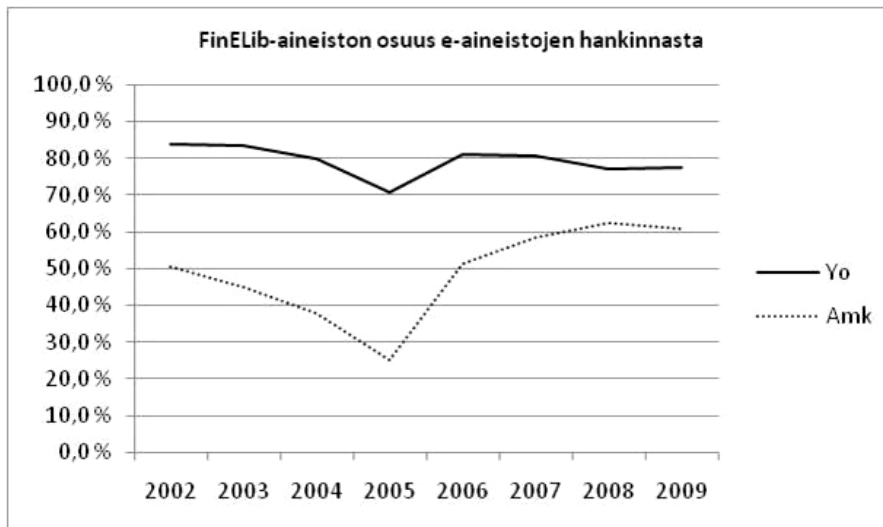

Kaavio 5: Lataus- ja nimekemäärien sekä kustannusten kasvu ammattikorkeakouluissa aikasarjalla 2002 - 2009 (indeksi), tilastointikausi 1.1. - 31.12 (KITT).

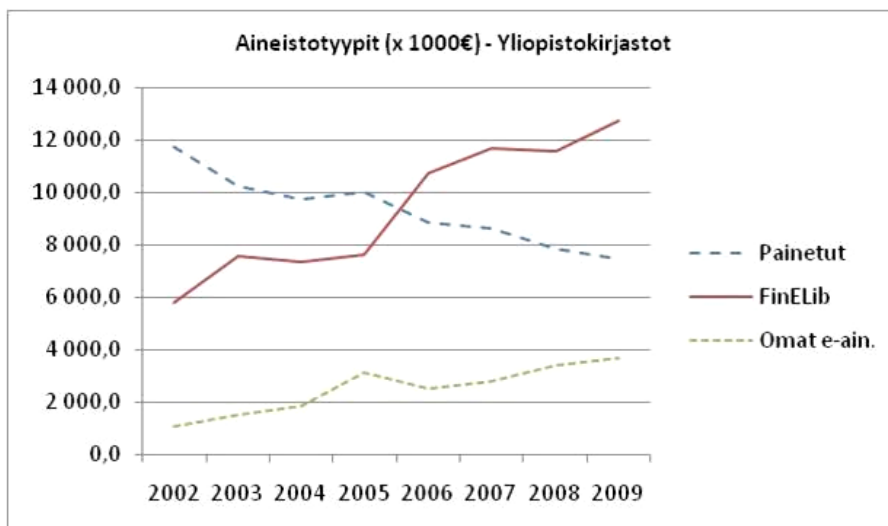
Kaavio 6: Lataus- ja nimekemäärien sekä kustannusten kasvu yliopistoissa aikasarjalla 2002 - 2009 (indeksi), tilastointikausi 1.1. - 31.12 (KITT).

FinELib-aineistojen osuus yliopistojen hankkimista e-aineistoista on pysynyt suhteellisen tasaisena 2000-luvulla. Ammattikorkeakouluissa FinELib-aineistojen suhteellinen osuus hankituista e-aineistoista on hieman tasaantunut vahvan kasvukauden jälkeen.

Kaavio 7: FinELib-aineistojen suhteellinen osuus yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen e-aineistojen hankinnasta. Tilastointikausi 1.1. – 31.12. (KITT).

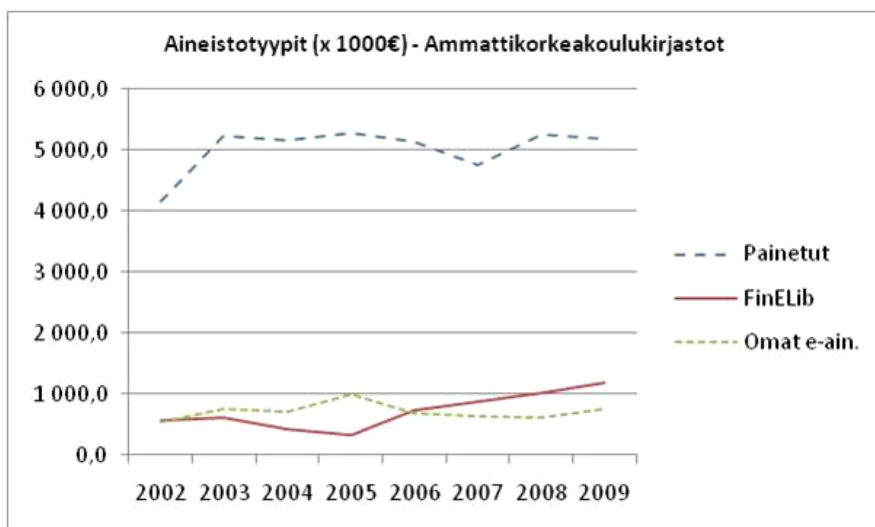
Yliopistoissa FinELib-aineistoihin käytetyn rahan määrä ylitti painettuun aineistoon käytetyn rahan määrän vuonna 2006. Trendi on jatkunut myös vuoteen 2010 tultaessa.

Kaavio 8: Aineistotyyppien kustannusmäärien kehitysten vertailu yliopistoissa. Tilastointikausi 1.1. – 31.12 (KITT).

Ammattikorkeakouluissa painettuihin aineistoihin käytetty rahamäärä on edelleen moninkertainen FinELib-aineistojen tai elektronisten aineistojen kokonaiskustannuksiin verrattuna. Vuodesta 2002

alkaneen seurannan aikana ammattikorkeakouluissa e-aineistoihin käytetty rahamäärä on kuitenkin kasvanut yli kaksinkertaiseksi.

Kaavio 9: Aineistotyyppien kustannusmäärien kehitysten vertailu ammattikorkeakouluissa. Tilastointikausi 1.1. – 31.12 (KITT).

5 Toimiva palveluyksikkö

5.1 Kansainvälinen yhteistyö

Palveluyksikkö on osallistunut aktiivisesti kansainväliseen konsortioiden ICOLC-yhteistyöhön mm. vuosittain Euroopassa järjestettävän konferenssin ohjelmatoimikunnan jäsenenä sekä konferenssin osallistujina. Kansainvälisen kollegaverkoston kanssa yhteydenpito on ollut tiivistä. Paula Mikkonen ja Kristiina Hormia-Poutanen kirjoittivat artikkelin kansainväliseen yhteisjulkaisuun³. Nelli-toimiston on osallistunut IGELU-yhteistyöhön SFX- ja MetaLib-työryhmissä.

5.2 Asiakaskoulutukset

Konsortio järjesti vuonna 2010 jäsenilleen 11 koulutustilaisuutta lisensioinnista ja 6 Nelli-portaalista Helsingissä, Oulussa ja Kuopiossa. Osaan tilaisuuksista oli mahdollisuus osallistua myös etäyhteydellä. Neljästä aineistosta järjestettiin aineistokoulutusta kirjastojen henkilökunnalle. FinELib-päivään osallistui n. 150 henkilöä jäsenorganisaatioista ja syksyn aineistopäivään 135 henkilöä. Kirjastoverkkopalvelujen asiantuntijakokouksiin osallistui n. 50 henkilöä per kokous.

³ Hormia-Poutanen, Kristiina ja Mikkonen, Paula (2010). FinELib: An important infrastructure for research. Teoksessa: Business Planning for Digital Libraries: International Approaches, 167-176. Toim. Mel Collier. Leuven University Press.

6 Kokeilut ja pilotit, digitaalisten palvelujen osaaminen kirjastoissa

6.1 Tutkimusinfrastruktuuri-haku

FinELib-konsortio laati hakemuksen Suomen Akatemian tutkimusinfrahakuun kesällä 2010. Hakemuksessa anottiin rahoitusta tieteenalojen keskeisten julkaisujen hankintamallin rakentamiselle sekä tutkimuksen arviointia palveleville aineistoille. Hanke ei saanut rahoitusta.

6.2 Nelli

Nelli-portaalin kautta Suomen yliopisto-, ammattikorkeakoulu- ja yleiset kirjastot käyttävät pääasiassa lisensoituja elektronisia aineistoja, mutta myös kirjastoluetteloita. Nelli-portaalin suurimpana haasteena on ollut käytettävyyden kehittäminen, mutta sen käyttö on siitäkin huolimatta lisääntynyt vuosi vuodelta.

6.2.1 Tavoitteet

Vuonna 2010 tavoitteena oli

- Nellin käytettävyyden parantaminen
- Lisensoidun aineiston haettavuuden ja käytettävyyden parantaminen keskitetyn artikkelindeksin käyttöönotolla
- Tieteellisten lehtiartikkelien suosituspalvelun kehittäminen

6.2.2 Tulokset

Nellin käytettävyyden parantamisen sijasta on päädytty ottamaan käyttöön KDK asiakasliittymä, joka korvaa Nellin käyttöliittymän. Nellin monihaku lisensoituun aineistoon korvataan osittain keskitetyllä lisensoitujen aineistojen indeksillä (Primo Central Index). Kaikki lisensoidut aineistot eivät ole vielä Indeksissä, joten Indeksien lisäksi tarvitaan edelleen myös Nellin monihakua, joka integroidaan asiakasliittymään. Primo Central index oli tarkoitus ottaa testikäyttöön Nellissä raportointikaudella, mutta sen käyttöönotto siirtyi vuodelle 2011. Nellin käytettävyyttä parannettiin ottamalla käyttöön SFX-linkityspalvelun versio 4.0, jossa on parempi tuki e-kirjoille ja lisensoitujen e-lehtien nopeampi ja joustavampi päivitys. Nellissä on ollut testikäytössä tieteellisten lehtiartikkelien bX-suosituspalvelu, joka päätettiin ottaa tuotantokäyttöön kaikilla sektoreilla. bX:n tuotantokäyttö alkaa 2011.

6.2.3 Arviointi ja mahdolliset trendit

Nelli-portaalin kautta tehtiin kaudella 1.10.2009--30.9.2010 yhteensä 17 miljoonaa hakua ja kasvua edelliseen vastaavaan ajanjaksoon oli peräti 5,4 milj. hakua (+46 %). Syynä on osittain tilastointitavan muutos, sillä maakuntakirjastojen virtuaalisen yhteisluettelo Mandiksen kautta tehdyt haut on nyt otettu mukaan Nelli-hakujen tilastointiin. Mandis-hakujen tuoma suuri kasvu

johtuu siitä, että myös Mandiksen kautta tehdyt haut ovat ns. monihakuja, joissa yksi loppukäyttäjän hakukomento generoi haun kaikkien mukana olevien kirjastojen kokoelmiin. Kuitenkin myös ilman Mandis-hakujen tilastointia Nellin hakukäyttö on kasvanut huomattavasti, 2,3 milj. hakua (+19,4 %). Kasvun syiden selvittäminen vaatisi perusteellisen selvityksen, mutta mahdollisia syitä ovat käyttäjäkulttuurin muutos uusien opiskelijasukupolvien oppiessa suoraan e-aineistojen käyttäjiksi, onnistuneet aineistonvalinnat sekä parantunut e-aineistojen saatavuus.

7 Resurssit: talous, henkilöstö

7.1 Talous

FinELibin rahoitus koostuu perusrahoituksesta, täydentävästä rahoituksesta sekä liiketalouden tuotoista. Toimintamenot yliopisto-, ammattikorkeakoulu- ja yleisten kirjastojen sektoreille katetaan perusrahoituksesta ja täydentävästä rahoituksesta, liiketaloudellisista tuotoista katetaan palvelu tutkimuslaitoksille ja erikoiskirjastoille. FinELibin budjetti mukaan lukien Nellin ja aineistohankinnan palvelut oli 5, 15 miljoonaa euroa vuonna 2010. Lukuun sisältyy arvonlisäverot, sillä vuonna 2010 Helsingin yliopistossa budjetoitiin summat arvonlisäverollisina, toisin kuin vuonna 2009 ja 2011. Tämän lisäksi jäsenorganisaatiot maksoivat omista budjeteistaan aineistomaksuja lähes 15 miljoonaa.

7.2 Henkilöstö

Vuonna 2010 FinELibin henkilöstöstä toimi aineistohankinnassa 8,5 henkilötyövuotta ja Nelli-palvelussa 4,5 henkilötyövuotta eli yhteensä FinELib-palveluyksikössä 13 htv:tta. Tämän lisäksi konsortion jäsenorganisaatioille tuotti tukipalveluita osana Kansalliskirjaston kirjastoverkkopalveluyksiköstä myös muita henkilöitä.

Palveluyksikön henkilöstö on osallistunut useisiin kansainvälisiin koulutuksiin ja seminaareihin sekä pitänyt esitelmiä kotimaassa ja ulkomailla (Alankomaat, Italia). Kaksi uutta tietoasiantuntijaa aloitti FinELibissä vuonna 2010.

Vuonna 2010 palveluyksikkö on ollut mukana suunnittelemassa Kirjastoverkkopalvelujen uutta organisaatiota, joka tuli voimaan vuoden 2011 alusta. Organisaatiomuutoksen tavoitteena on tiivistää yhteistyötä kirjastoverkkopalvelujen sisällä ja helpottaa uusien palvelujen kuten Kansallinen Digitaalinen Kirjasto integroitumista yksikköön. Sisäiset tukipalvelut on organisoitu uudelleen ja tämä mahdollistaa entistä organisaatiota paremmin asiantuntemukseen perustuvan työnjaon kirjastoverkkopalvelujen sisällä.